

Foto: Cees van Kempen (Ispida Wildlife Productions)

Voortgangsrapportage wolf

Deze rapportage geeft inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 9 februari tot en met 30 april 2023.

Samenvatting

Doortocht naar Nederland wordt veel Belgische wolven fataal

Van een wolvenroedel uit het Vlaamse Hechtel-Eksel zijn de afgelopen maanden drie nakomelingen omgekomen in het Nederlandse verkeer. Eerder overleefden drie andere wolven uit deze roedel hun doortocht in ons land niet. In totaal werd de helft van de twaalf tot nu toe (op individu) vastgestelde nakomelingen van de Hechtel-Eksel-roedel in ons land doodgereden.

De wolf is vaak slachtoffer van het verkeer. In de verslagperiode 9 februari tot en met 30 april 2023 werden drie Vlaamse wolven aangereden op de A2 nabij Grathem, de A2 bij Vught en de A12 bij Zevenaar/Duiven. Deze laatste wolf overleed niet ter plekke. Hij wist nog zo'n 3 kilometer door te lopen. Uiteindelijk is de wolf, mede gezien de ernst van de verwondingen, uit zijn lijden verlost middels afschot.

Onderzoek

Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld en naar het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) in Utrecht vervoerd. Daar wordt gezamenlijk met Wageningen Environmental Research (WENR), sectie op het kadaver uitgevoerd. Bij de sectie verricht WENR dierecologisch onderzoek en richt zich hierbij op aspecten als leeftijd, geslacht, voortplantingsstatus, identiteit en waar mogelijk voedselkeuzen. DWHC kijkt naar veterinaire zaken als ziekten en afwijkingen.

30 verschillende wolven

Uit de voortgangsrapportage van BIJ12 blijkt verder dat aan de hand van DNA de aanwezigheid van 30 verschillende wolven is vastgesteld. Hiervan waren dertien voor het eerst aangetroffen in Nederland. Er zijn in deze periode 1.739 meldingen binnengekomen van (vermoedelijke) sporen van wolven. Hier zaten geen waarnemingen van nieuwe welpen bij.

Schademeldingen

In de afgelopen periode zijn 84 meldingen van vermoedelijke wolvenschade aan landbouwhuisdieren binnengekomen bij BIJ12. In totaal ging het bij 55 meldingen om wolvenschade. De overige meldingen gaven een andere uitslag of moeten nog worden onderzocht.

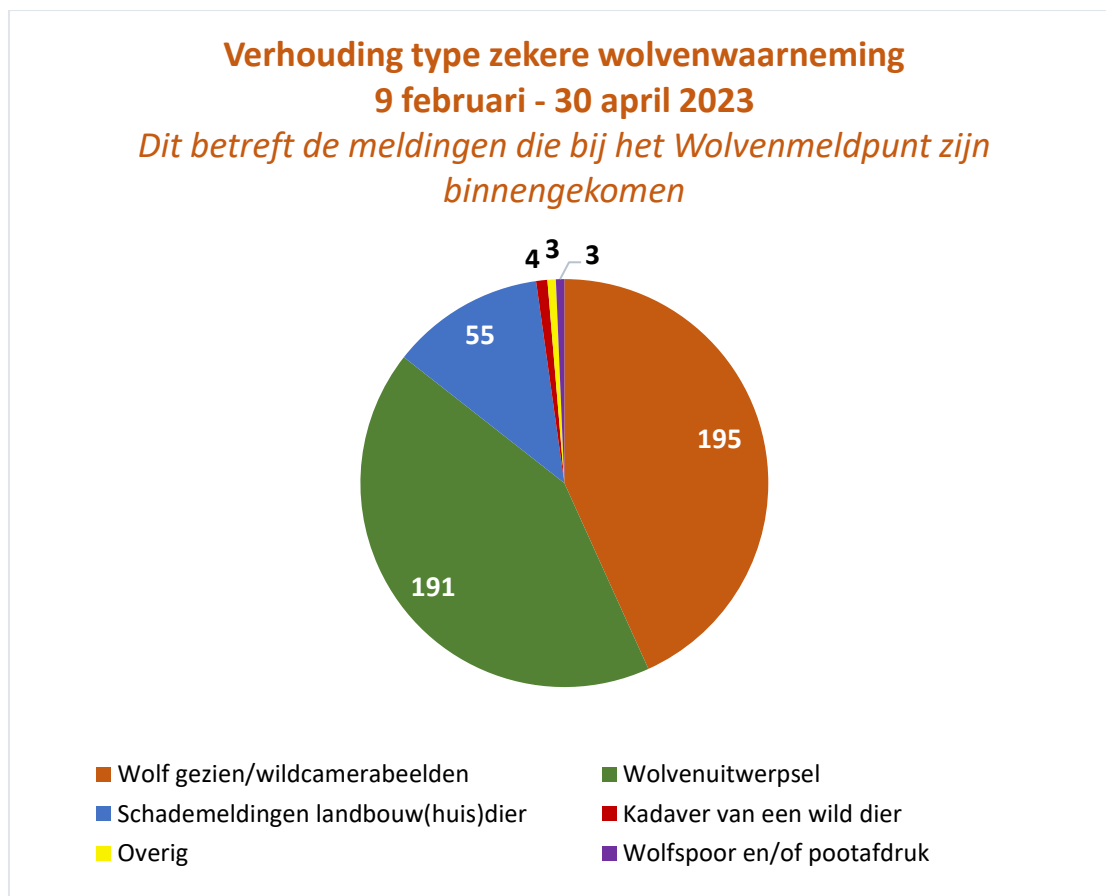
Binnengekomen meldingen monitoring

In deze voortgangsrapportage geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode van 9 februari tot en met 30 april 2023. Er zijn in deze periode 1.739 meldingen binnengekomen van (vermoedelijke) sporen van wolven. De meldingen werden gedaan bij het Wolvenmeldpunt van BIJ12, waarvan de uitvoering is belegd bij de Zoogdiervereniging. Bij 497 meldingen is op basis van bewijsmateriaal – zoals DNA-onderzoek op bijvoorbeeld een uitwerpsel – of beeldmateriaal duidelijk geworden dat het daadwerkelijk om een wolf ging. Van de overige 1.242 meldingen kon niet worden vastgesteld of dit een wolf betrof. In onderstaande diagram vindt u een overzicht van zekere wolvenwaarnemingen, verdeeld naar type waarneming.

BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring en afhandeling van tegemoetkoming in schade. Deze voortgangsrapportage is tot stand gekomen met medewerking van Zoogdiervereniging (monitoring Wolvenmeldpunt), Wageningen University & Research (WENR, DNA-analyses) en het CEwolf consortium (Centraal Europese wolvenpopulatie, internationale uitwisseling genetische data).

De activiteit van de wolf in Nederland is in deze voortgangsrapportage gebaseerd op kennis uit de schademeldingen die binnenkomen bij BIJ12, het Wolvenmeldpunt en de gecoördineerde veldmonitoring (actieve monitoring). Ondanks de omvangrijkheid van deze bronnen, zijn deze niet volledig uitputtend en kan er meer wolvenactiviteit in Nederland aan de orde zijn dan waar wij zicht op hebben.

Voor meer informatie, zie de [website van BIJ12](#).

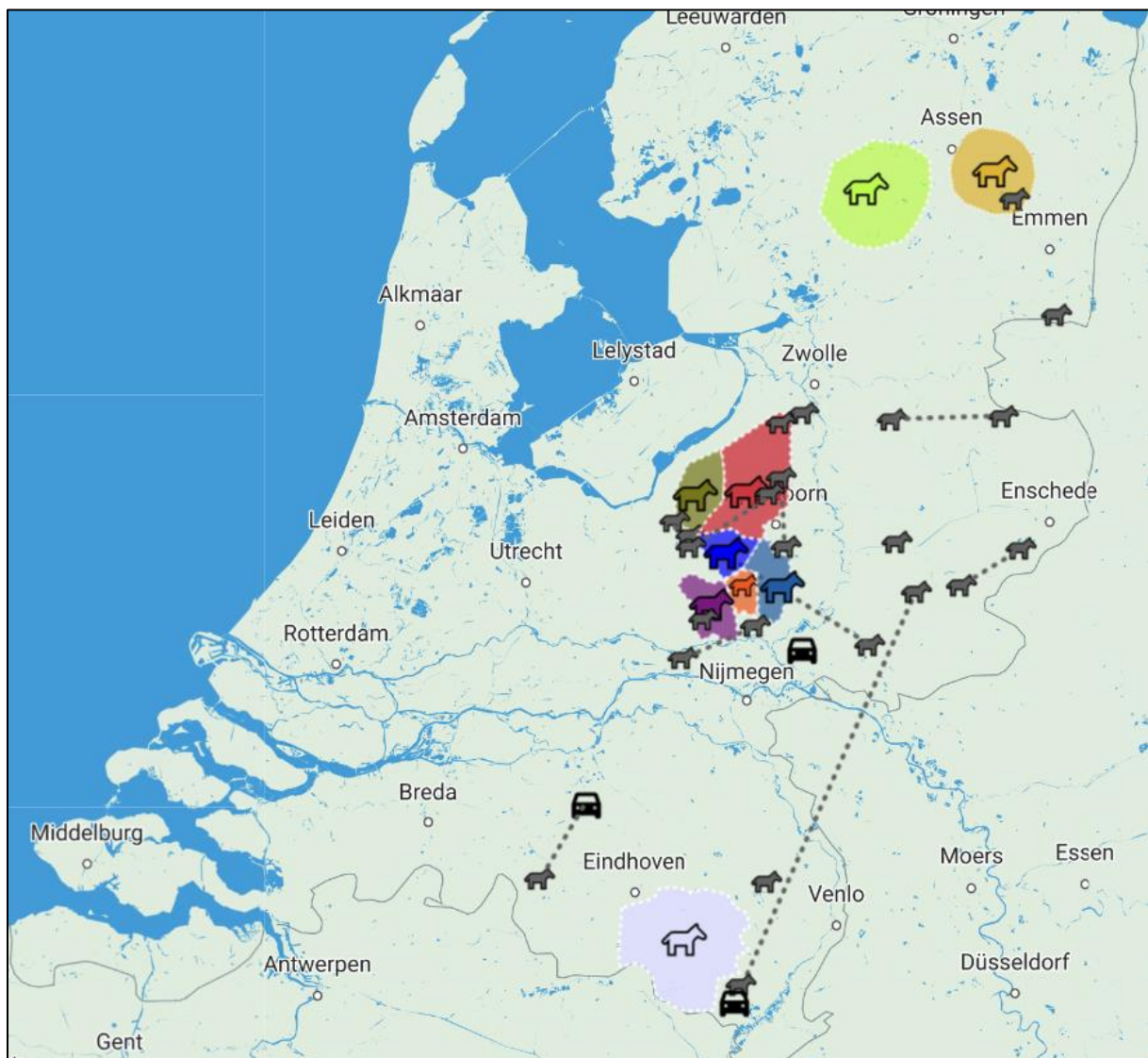
Het diagram geeft een beeld van de zekere wolvenwaarnemingen die bij het Wolvenmeldpunt zijn binnengekomen in de periode van 9 februari 2023 tot en met 30 april 2023. Bekijk [hier de link naar de interactieve weergave](#).

Overzicht verspreiding Wolf

Wolvenmonitoring 9 februari - 30 april 2023

De kaart geeft de gebieden weer waar in de periode van 9 februari tot en met 30 april 2023 met zekerheid wolven aanwezig waren in Nederland. Via DNA-analyse was het in een aantal gevallen mogelijk om de individuen te achterhalen. Wanneer u in de online versie van de voortgangsrapportage op de iconen klikt, krijgt u meer informatie over de betreffende wolven. Ook is het mogelijk om op de [kaart](#) in te zoomen. De betekenis van de iconen is onder de kaart uitgelegd.

In Tabel 1. (onder de kaart) wordt een overzicht gegeven van de wolven die op dit moment in Nederland gevestigd zijn en van de wolven die de afgelopen periode door Nederland trokken. Bekijk [hier de interactieve kaart](#).

- Roedel Zuidwest-Drenthe/Zuidoost Fryslan
- Roedel Noord-Veluwe
- Roedel Midden-Veluwe
- Roedel Hoge Veluwe e.o.
- Wolf De Grote Heide
- Wolfenpaar Midden-Drenthe
- Wolfenpaar Noordwest-Veluwe
- Wolfenpaar Zuidoost-Veluwe
- Wolfenpaar Zuidwest-Veluwe
- Zwervende wolven
- Aanrijding met wolf
- Lijn tussen DNA-sporen zwervende wolven
(N.B. dit is niet de daadwerkelijk gelopen route)

Op de kaart 'Wolvenmonitoring' zijn drie typen iconen aangegeven: een gekleurd gebied met wolf-icoon, een grijze wolf en een auto-icoon.

De gekleurde gebieden met wolf-icoon geven het globale gebied aan waar de afgelopen periode op basis van DNA-analyse is aangetoond welke wolven (individueën) hier vastgesteld zijn. De gekleurde gebieden geven het gebied aan waar wolven officieel gevestigd zijn, volgens de criteria uit het Interprovinciaal Wolvenplan, of waar zij een paar hebben gevormd én waar in de afgelopen periode DNA-sporen zijn aangetroffen. De gevestigde wolven die afgelopen periode via DNA zijn vastgesteld zijn: GW2397m en GW2090f in leefgebied Zuidwest-Drenthe/Zuidoost-Fryslân, GW3011f (partner vooralsnog onbekend maar mogelijk GW2864m of GW3250m) in Midden-Drenthe, GW960f (partner GW2398m) op de Midden-Veluwe, GW3012f (partner vooralsnog onbekend) op de Zuidwest-Veluwe en GW1625m op De Groote Heide in Noord-Brabant/Limburg. Daarnaast wordt aan de hand van wildcamerabeelden aangenomen dat de volgende wolven de afgelopen periode nog steeds in hun territorium aanwezig waren: GW893m en GW998f op de Noord-Veluwe, GW2668f (partner vooralsnog onbekend mogelijk GW2664m) op de Noordwest-Veluwe, GW2398m (partner GW960f) op de Midden-Veluwe, GW1889m en GW2363f op de Zuidoost-Veluwe, GW2087m (partner vooralsnog onbekend) in de regio van de Hoge Veluwe en omstreken.

De zwervende wolven zijn op kaart aangegeven als grijs gekleurde wolven, tenzij er een sterk vermoeden bestaat dat zij een paar hebben gevormd met een andere (gevestigde) wolf. Zwervende wolven hebben nog geen vast leefgebied gevonden en zijn nog niet langer dan zes maanden in Nederland via DNA aangetoond. Sommige nakomelingen van de (Noord-Veluwe) roedel zijn ook als grijs gekleurde iconen aangegeven als zij zich buiten het bekende territorium van de Noord-Veluwe bevinden en zij nog geen vast territorium hebben gevonden (de afgelopen periode ging het hierbij om GW1428m, GW2563m en GW3237m). Van noord naar zuid betreffen de zwervende wolven: GW3250m, GW3242f, GW3243f, GW1428m, GW2666f, GW2540f, GW3241f, GW3240m, GW2936f, GW2435m, GW2563m, GW3237m, GW2937m, GW2807m, GW3236f GW2935m. De wolf GW2664m is opgenomen onder het gekleurde gebied van de Noordwest-Veluwe, omdat deze daar mogelijk een paar gevormd heeft.

Voor wolven die langere afstanden afgelegd hebben, is tussen de eerste en de laatste locatie waar de zwervende wolf via DNA is vastgesteld, een stippellijn getrokken. Ook zijn eventuele andere plekken waar het dier via DNA is vastgesteld aangegeven. De aangegeven lijn betreft nadrukkelijk niet de daadwerkelijk gelopen route van de wolf. Op de kaart is van noord naar zuid voor GW3243f, GW2540f, GW3241f, GW2563m, GW2936f, GW3237m, GW2807m en GW3236f een lijn aangegeven, omdat deze wolven een redelijke afstand door Nederland hebben afgelegd.

De locaties met een auto-icoon geven de locatie aan waar een wolf is aangereden. Dat waren afgelopen periode drie wolven: GW2937m op de A12 bij Zevenaar/Duiven, GW3065f op de A2 nabij Grathem en GW3236f op de A2 bij Vught. In de laatste twee gevallen was de aanrijding fataal. In het eerste geval moest de wolf GW2937m, mede gezien de ernst van zijn verwondingen, uit zijn lijden verlost worden. Zie verder de toelichting in het tekstkader onder zwervende wolven.

Tabel gevestigde en zwervende wolven

In onderstaande tabel is weergegeven van welke wolven er op dit moment een vermoeden bestaat dat zij gevestigd zijn in Nederland en waar ze zich (waarschijnlijk) de afgelopen periode bevonden. Gevestigde wolven zijn de afgelopen maanden of jaren (meermaals) in Nederland in dezelfde regio aangetoond en verblijven er langer dan zes maanden en/of hebben een paar gevormd. Deze wolven zijn om die reden in de tabel als 'gevestigd' aangeduid en er wordt daarom in die regio's actief onderzoek gedaan naar sporen. In het hoofdstuk 'Monitoring in de provincies' wordt meer toelichting gegeven op deze wolven.

Naast gevestigde wolven zijn er ook wolven die minder dan zes maanden in één regio voorkomen. Deze wolven zijn in de tabel aangegeven als zwervende wolven. Een zwervende wolf heeft nog geen vast leefgebied gevonden en is nog niet langer dan zes maanden in eenzelfde leefgebied via DNA aangetoond. Het kan hier dus ook gaan om nakomelingen van gevestigde wolven die de geboorte roedel inmiddels

verlaten hebben maar nog geen vast leefgebied hebben gevonden. In het overzicht van de zwervende wolven zijn alleen wolven opgenomen die de afgelopen periode (9 februari tot en met 30 april 2023) via DNA zijn vastgesteld in Nederland.

Het spreekt voor zich dat niet uit te sluiten valt dat er in deze periode meer wolven aanwezig waren in Nederland. Niet alle wolven worden waargenomen. Daarnaast vindt op sommige plekken in Nederland geen monitoring plaats, terwijl er wel wolvenwaarnemingen bekend zijn (bijvoorbeeld uit de (sociale) media). Er is hiervoor eerst toestemming nodig van terreinbeheerders en andere betrokkenen om de terreinen te betreden en te onderzoeken.

Tabel 1. Gevestigde en zwervende wolven in Nederland. Van een gevestigde wolf is sprake als deze minimaal 6 maanden in dezelfde regio of hetzelfde gebied via DNA aantoonbaar aanwezig is en/of paarvorming heeft plaatsgevonden. Voor zwervende wolven is dat nog niet het geval. Dikgedrukte codes staan voor gevestigde wolven. GW staat voor Genetische Wolf, gevolgd door een uniek volgnummer, en daarna een m (man) of f (vrouw). Nakomeling NV, staat voor nakomeling van de Noord-Veluwe roedel. Nakomeling ZWD staat voor nakomeling van de Zuidwest-Drenthe/Zuidoost Fryslân roedel, nakomeling MV staat voor een nakomeling van de Midden-Veluwe roedel. De wolven aangeduid met een † zijn omgekomen.

Locatie		Wolvenindividuen	Voor het eerst vastgesteld in Nederland	Vastgesteld via DNA afgelopen periode	
Gevestigde wolven in Nederland	Zuidwest-Drenthe & Zuidoost-Fryslân	GW2090f	April 2021	✓	
		GW2397m	September 2021	✓	
		GW3151m (nakomeling ZWD)	November 2022	✓	
		GW3152m (nakomeling ZWD)	Januari 2023	✓	
	Midden-Drenthe	GW3011f Partner vooralsnog onbekend mogelijk GW2864m of GW3250m	September 2022	✓	
		GW2864m Partner vooralsnog onbekend mogelijk GW3011f	Juni 2022	✓	
	Veluwe	Noord-Veluwe	GW998f	Mei 2018	-
			GW893m	Januari 2019	-
			GW2088m (nakomeling NV*)	Februari 2021	-
			GW2666f (nakomeling NV*)	April 2022	✓
			GW3155m (nakomeling NV*)	Januari 2023	-
			GW3156m (nakomeling NV*)	December 2022	✓
			GW3238m (nakomeling NV*)	Februari 2023	✓
			GW3239f (nakomeling NV*)	Februari 2023	✓
		Midden-Veluwe	GW960f	Augustus 2018	✓
			GW2398m	September 2021	-
			GW3157m (nakomeling MV)	December 2022	-
			GW3158m (nakomeling MV)	November 2022	-
		Noordwest-Veluwe	GW2668f Partner vooralsnog onbekend mogelijk GW2664m	Maart 2022	-
		Zuidoost-Veluwe	GW2363f	Mei 2021	-
			GW1889m (nakomeling NV*)	September 2020	-
		Hoge Veluwe e.o.	GW2087m (nakomeling NV*) Partner vooralsnog onbekend	Maart 2021	-
	Zuidwest-Veluwe	GW3012f Partner vooralsnog onbekend	Oktober 2022	✓	
	De Groote Heide (Noord-Brabant/Limburg)	GW1625m	Februari 2020	✓	
	Zwervend in Nederland Afgelopen periode	Verspreid over Nederland	GW1428m (nakomeling NV*)	Oktober 2019	✓
			GW2435m	November 2022	✓
			GW2540f	April 2022	✓
GW2563m (nakomeling NV*)			December 2021	✓	
GW2664m, Partner mogelijk GW2668f			Maart 2022	✓	
GW2807m			Januari 2023	✓	
GW2935m			April 2023	✓	
GW2936f †			Februari 2023	✓	
GW2937m †**			April 2023	✓	
GW3065f †**			Maart 2023	✓	
GW3236f †**			Februari 2023	✓	
GW3237m (nakomeling NV*)			April 2023	✓	
GW3240m			April 2023	✓	
GW3241f			Februari 2023	✓	
GW3242f			Maart 2023	✓	
GW3243f			April 2023	✓	
GW3250m			April 2023	✓	

* Nakomeling van de Noord-Veluwe roedel (GW998f x GW893m), geboren in de periode 2019-2022 en aangetoond met DNA. Voor deze nakomelingen geldt dat zij nog kunnen optrekken met de ouderlijke Noord-Veluwe roedel of (vanaf ongeveer het tweede levensjaar) op zoek zijn naar een eigen territorium dat al dan niet in de buurt van het territorium van de ouderlijke roedel ligt. Dit kan of lijkt het geval te zijn voor GW1428m, GW1889m, GW2087m, GW2563m en GW3237m.

** Alle drie deze dieren werden in Nederland slachtoffer van het verkeer: één aanrijding in april op de A12 en twee (separate) aanrijdingen op de A2 in maart. Het betreft alle drie nakomelingen van de Vlaamse Hechtel-Eksel roedel. Voor meer informatie zie het tekstkader onder zwervende wolven.

Monitoring in provincies

In Nederland kennen we zowel gevestigde als zwervende wolven. Op deze pagina geven we eerst een overzicht van de activiteit van gevestigde wolven (dit zijn de wolven die al langer dan zes maanden in één gebied verblijven en/of een paar hebben gevormd) en daarna benoemen we enkele bijzonderheden van zwervende wolven die ons land aandoen. Er zijn nog geen bewijzen ontvangen van geboren welpen.

Monitoring gevestigde wolven

In onderstaande tekst wordt gesproken over **roedels** en **wolvenparen**. Een wolvenpaar bestaat uit een wolvijn en een wolf waarvan bevestigd is dat ze samen optrekken. Zodra dit paar welpen heeft gehad spreken we van een roedel. Omdat we deze periode nog geen bewijs hebben ontvangen van geboren welpen is onze definitie van een roedel voornamelijk gebaseerd op reproductie in het voorgaande jaar (2022).

Drenthe en Fryslân

De roedel die gevestigd is in het gebied van Zuidoost-Friesland en Zuidwest-Drenthe werd meermaals in het gebied aangetoond. Wolf GW2397m, wolvijn GW2090f en hun twee mannelijke nakomelingen, GW3151m en GW3152m, zijn genetisch vastgesteld bij 22 gevallen van gebeten vee. Eenmaal is het DNA van GW3152m in Overijssel bij Kallenkote vastgesteld. Ook werden de ouders en/of hun nakomelingen herhaaldelijk op wildcamerabeelden waargenomen, met maximaal twee dieren tegelijk.

Daarnaast heeft er zich ook een wolvenpaar gevestigd in Midden-Drenthe, dat blijkt uit beelden van wildcamera's waarop twee wolven te zien zijn (zie ook afbeelding hieronder). Afgelopen winter werd in deze regio het DNA van wolvijn GW3011f en dat van wolf GW2864m aangetroffen. Ook in februari, maart en april 2023 is aanwezigheid van deze twee wolven in deze regio aangetoond. De wolven verblijven al enige tijd in dit gebied. Het DNA van de wolf GW2864m wordt hier vanaf juni 2022 regelmatig aangetroffen; het DNA van GW3011f vanaf september 2022. Naast voornoemde wolven is er in Midden-Drenthe de afgelopen periode nog een tweede mannelijke wolf vastgesteld, namelijk wolf GW3250m. Het is de eerste keer dat dit individu in Nederland is vastgesteld.

De aanwezigheid van de drie wolven is elk twee keer vastgesteld via DNA-sporen: GW3011f en GW3250m beide twee keer op uitwerpselen, GW2864m twee keer op gebeten schapen.

GW3011f is afkomstig uit Duitsland (geboorteroedel Nordhorn, Nedersaksen). Het is onbekend wat de herkomstroedel van wolf GW2864m en GW3250m is.

Twee wolven vastgelegd op wildcamerabeeld, regio Midden-Drenthe (bron: Wolvenmeldpunt).

Gelderland & Veluwe

In Gelderland, met name op en rond de Veluwe, kon bij 33 verschillende wolvensporen via DNA achterhaald worden welke individuele wolven het betrof. In 22 van de 33 gevallen werden vanuit de monitoring wolven aangetoond (op basis van 19 uitwerpselen en één wildkadaver van een ree), één DNA-monster van een tijdelijk verdoofde wolf (zie bericht over wolf in achtertuin in Doetinchem in overig nieuws) en één DNA-monster van een dode wolf. In de overige 11 gevallen betrof het schade; allen aan gebeten schapen (zie onderdeel 'Afhandeling schade door BIJ12'). Er zijn in Gelderland 17 individuen genetisch aangetoond, waarvan 13 op en rond de Veluwe.

Noord-Veluwe

De ouders van de roedel Noord Veluwe - GW998f en GW893m - zijn deze periode niet genetisch vastgesteld. Het is waarschijnlijk dat ze nog wel aanwezig zijn. Een aantal nakomelingen van vorige worpen van dit paar, zijn deze periode wel genetisch aangetoond. Zie hiervoor tabel 1 en de informatie op de kaart. Op de Noord-Veluwe werd drie maal een voor Nederland en deze regio onbekende wolvin aangetoond (GW3241f), waarvan nog niet bekend is of deze zich vestigt.

Noordwest-Veluwe

Op de Noordwest-Veluwe werden net als in voorgaande periode twee wolven op camerabeelden gezien. Het is aannemelijk dat zich hier een paar heeft gevestigd. In deze regio is dit keer één individu genetisch aangetoond, namelijk GW2664m. In de vorige periode (in de winter van 2022-2023) werden twee wolven genetisch aangetoond, namelijk de mannelijke wolf GW1428m en de wolvin GW2668f. Afgelopen periode is GW1428m hier niet meer aangetroffen, maar wel op de Noordoost-Veluwe. Van de wolvin zijn ditmaal geen DNA-sporen gevonden. Er worden op camerabeelden nog wel twee wolven samen gezien, wellicht dat het hier nog steeds gaat om wolvin GW2668f. Mogelijk is wolf GW2664m haar partner. Welke individuen het exact betreft is echter niet te bepalen omdat zichtwaarnemingen niet met zekerheid tot een individu te herleiden zijn. De wolf GW2664m is een nakomeling van de Barnstorfroedel in Nedersaksen (Duitsland).

Noordoost-Veluwe

Op de Noordoost-Veluwe werden twee wolven gezien op camerabeelden. Ook werd hier de roedel van de Noord-Veluwe gezien. Het is daarom nog onduidelijk wat hier precies gebeurt en of hier een apart territorium ontstaat, naast dat van de Noord-Veluwe roedel. De wolven die genetisch zijn aangetroffen in dit gebied zijn broer en zus GW1428m (een mannelijke wolf die eerder op de Noordwest-Veluwe werd gezien) en GW2666f, beiden nakomelingen van de Noord-Veluwe roedel.

Midden-Veluwe

Van de Midden-Veluwe roedel is alleen de wolvin GW960f via een uitwerpsel van begin maart genetisch vastgesteld. Wel werden met regelmaat meerdere wolven op camera waargenomen. Eind mei, dus buiten de periode van deze voortgangsrapportage, werd er op de Midden-Veluwe een dode wolf gevonden in een waterpartij. Uit sectie bleek het te gaan om een oudere wolvin. Uit onderzoek kwam ook naar voren dat het onderhuidse kwetsuur aan de linkerzijde zeer uitgebreid was. Naar alle waarschijnlijkheid veroorzaakt door een flinke klap van een mogelijke aanrijding. Genetisch onderzoek naar welk individu dit is, moet nog plaatsvinden.

Zuidoost-Veluwe

Op de Zuidoost-Veluwe zijn twee wolven aanwezig. In deze regio is meermaals een wolvenpaar op wildcamera vastgelegd. Het is onduidelijk welke individuen dit zijn. Mogelijk gaat het om de mannelijke wolf GW1889m en wolvin GW2363f. Zij zijn de afgelopen periode echter niet genetisch vastgesteld. De wolf GW1889m is op basis van DNA eind januari nog in dit gebied aangetoond. Voor de wolvin was dat in het najaar van 2022.

Wolf GW1889m is een nakomeling van de Noord-Veluwe roedel. De wolvin GW2363f is afkomstig uit de Barnstorf roedel in Nedersaksen (Duitsland).

Hoge Veluwe e.o.

Er zijn vanuit het publiek diverse meldingen bij het Wolvenmeldpunt binnengekomen van zichtmeldingen van de wolven op de Hoge Veluwe, waaronder beelden van de livestream van de Hoge Veluwe. Een deel van de beelden betreft de mannelijke welp. Hoewel deze welp niet actief mensen lijkt te benaderen, blijkt uit de ingezonden beelden van het publiek dat deze wolvenwelp nog steeds minder schuw is dan soortgenoten. Op de Hoge Veluwe vindt geen gecoördineerde veldmonitoring vanuit het Wolvenmeldpunt plaats; wel worden door het Wolvenmeldpunt waarnemingen gevalideerd die het publiek instuurt. Er zijn geen DNA-uitslagen van dit gebied.

Zuidwest-Veluwe

Dit voorjaar zijn wolf GW2435m en wolvin GW3012f via DNA vastgesteld op de Zuidwest-Veluwe. Het is onduidelijk of deze wolven een paar vormen, wel is er is met regelmaat een wolvenpaar te zien op wildcamera's in deze regio. De wolf GW2435m is een nakomeling van de Hechtel-Eksel roedel in Vlaanderen (België). De wolvin GW3012f is een nakomeling van de Göhrderoedel in Nedersaksen (Duitsland). GW3012f is sinds oktober 2022 in deze regio aanwezig. GW2435m wordt hier sinds januari 2023 aangetoond.

Noord-Brabant & Limburg

De gevestigde wolf GW1625m is nog steeds aanwezig in zijn territorium in De Grootte Heide. In de afgelopen periode is zijn DNA in zes gevallen vastgesteld in Noord-Brabant en Limburg. Tweemaal ging het om een gebeten damhert, de andere keren om schapen. Uit de beelden van wildcamera's lijkt deze wolf vooralsnog geen partner te hebben.

Wildcamera-beelden van de wolf op De Grootte Heide (bron: C. Brinkman).

Monitoring zwervende wolven

In de periode van 9 februari tot en met 30 april 2023 zijn er verspreid over Nederland en buiten de bekende wolvenleefgebieden, 13 wolvenindividuen via DNA-analyse vastgesteld. Deze wolven zijn nog niet langer dan zes maanden in één regio aanwezig en/of hebben nog geen paar met een andere wolf gevormd (wat ook kan duiden op vestiging). Het gaat om de individuen GW2540f, GW2563m, GW2807m, GW2935m, GW2936f, GW2937m, GW3065f, GW3236f, GW3237m, GW3240m, GW3241f, GW3242f, GW3243f. De locaties waar deze wolven vastgesteld zijn, zijn op de kaart aangegeven met icoon van de grijs gekleurde wolven. Andere wolven die nog niet met zekerheid op één locatie zijn gevestigd, maar wel in de nabijheid van bekende territoria zijn aangetoond, zijn: GW1428m op de Noordoost-Veluwe (nakomeling van de Noord-Veluwe roedel uit 2019), GW2435m (aangetoond op de Zuidwest-Veluwe), GW2664m (aangetoond op de Noordwest-Veluwe) en GW3250m (aangetoond in Midden-Drenthe). Het is nog niet bekend of dit territoriumhouders zijn.

Vijf van de zwervende dieren zijn nakomelingen van de Vlaamse roedel. Van deze vijf wolven zijn er drie in Nederland doodgereden (zie kader dode wolven) en één in Duitsland op de A29 nabij

Ellenserdammersiel in Nedersaksen. Deze laatste wolf, GW2936f, was in Nederland het laatst aangetroffen in Haaksbergen op 1 maart 2023.

Wolf GW2807m werd in november dit jaar voor het eerst in Zuid-Limburg waargenomen. Deze periode werd dit individu mogelijk ook waargenomen in Midden-Limburg. Elf dagen later werd GW2807m ca. 130 km verderop in Gelderland vastgesteld. Beide waarnemingen in deze periode waren op basis van een DNA-monster van een gebeten schaap. GW2807m is een nakomeling van de Vlaamse roedel.

Wolf GW2937m die aangereden werd op de A12 bij Zevenaar/Duiven en uit zijn lijden is verlost (bron: Marielle van Uitert).

Verschillende wolven slachtoffer van verkeer

Afgelopen periode zijn drie wolven aangereden in het verkeer. Elke dood gevonden wolf wordt veiliggesteld en naar het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) in Utrecht vervoerd. Daar wordt gezamenlijk met Wageningen Environmental Research (WENR), sectie op het kadaver uitgevoerd. Bij de sectie verricht WENR dierecologisch onderzoek en richt zich hierbij op aspecten als leeftijd, geslacht, voortplantingsstatus, identiteit en waar mogelijk voedselkeuzen. DWHC kijkt naar veterinaire zaken als ziekten en afwijkingen.

De aanrijdingen vonden plaats op de A12 bij Zevenaar/Duiven (GW2937m), de A2 nabij Grathem (GW3065f) en op de A2 bij Vught (GW3236f). De wolf GW2937m overleed niet ter plekke, maar wist nog bijna 3 km weg te lopen van de aanrij locatie. Het dier is, mede gezien de ernst van de verwondingen, uit zijn lijden verlost middels afschot.

Alle drie de verkeersslachtoffers waren een nakomeling van de Vlaamse Hechtel-Eksel (HEK) roedel. Opmerkelijk is dat de helft (zes) van de in totaal 12 HEK-nakomelingen die in Nederland zijn aangetoond de afgelopen jaren, zijn omgekomen in het verkeer in Nederland. Eén van de 12 is in Duitsland in het verkeer omgekomen. Zie ter illustratie het overzicht hieronder.

Tabel 2. In Nederland vastgestelde leden uit de Vlaamse Hechtel-Eksel (HEK) roedel

Jaartal	Individuecode	Status	Waar omgekomen?	Opmerking
2022	GW1924m	-	-	Onbekend waar individu zich bevindt
2022	GW1954m	-	-	Onbekend waar individu zich bevindt
2022	GW2379m †	Omgekomen	NL	Op 9 april 2022 omgekomen in verkeersongeval bij A2 Nederweert
2022	GW2432m †	Omgekomen	NL	Op 17 januari 2022 omgekomen in verkeersongeval bij Eindhoven, A67
2022	GW2433m †	Omgekomen	NL	Op 16 februari 2022 omgekomen in verkeersongeval bij Weert, A2
2022	GW2435m	-	-	Afgelopen periode op 26 april 2023 voor het laatst vastgesteld in Nederland, op de Zuidwest-Veluwe
2023	GW2807m	-	-	Afgelopen periode op 27 maart 2023 voor het laatst vastgesteld in Nederland, bij Ruurlo
2023	GW2935m	-	-	Afgelopen periode op 23 april 2023 voor het laatst vastgesteld in Nederland, vastgesteld rond Ysselsteyn (L)
2023	GW2936f †	Omgekomen	DE	Op 18 maart 2023 omgekomen in verkeersongeval nabij Ellenserdammersiel, A29 in Nedersaksen (Duitsland)
2023	GW2937m †	Omgekomen	NL	Op 13 april 2023 aangereden / uit lijden verlost bij Zevenaar, A12
2023	GW3065f †	Omgekomen	NL	Op 5 maart 2023 omgekomen in verkeersongeval bij Grathem en Kelper-Oler, A2
2023	GW3236f †	Omgekomen	NL	Op 3 maart 2023 omgekomen in verkeersongeval bij Vught, A2

Afhandeling schade door BIJ12

In de periode 9 februari tot en met 30 april 2023 zijn 84 meldingen van vermoedelijke wolvenschade aan landbouwhuisdieren binnengekomen bij BIJ12.

Vijf van deze meldingen zijn niet verder onderzocht. Tijdens de eerste beoordeling van deze meldingen werd namelijk aan de hand van toegestuurde foto's en een omschrijving van de situatie al duidelijk dat het niet om schade door een wolf ging. Bij de overige 79 meldingen is wel nader onderzocht of er sprake was van wolf.

Bij vijf van de 79 meldingen kon geen DNA meer worden afgenomen. Deze meldingen worden afgehandeld aan de hand van het veldbezoek, locatie en eventuele andere sporen. Bij de andere 74 meldingen was DNA-afname tijdens het veldbezoek wel mogelijk.

Bij 53 van de 74 gevallen gaf de DNA-analyse als uitslag dat het om wolvenschade ging. Twee keer is het DNA van goudjakhals aangetroffen. Tien keer werd het DNA van een hond aangetoond. In zeven gevallen gaf de analyse geen resultaat. Deze meldingen zijn, of worden, nader beoordeeld op basis van veldbezoek, locatie en schadebeeld. Van twee meldingen moet het DNA nog worden geanalyseerd.

Vijf van de twaalf meldingen waar geen DNA-afname heeft plaatsgevonden, of waar de DNA-analyse geen resultaat gaf, zijn inmiddels beoordeeld. Twee hiervan zijn toegeschreven aan wolf. Bij de drie andere beoordeelde meldingen is de schadeveroorzakende diersoort niet te beoordelen. Bij deze meldingen is de schadeveroorzakende diersoort 'diersoort onbekend'. De overige zeven meldingen zijn nog in behandeling. De schadeveroorzakende diersoort van deze meldingen wordt later bekend gemaakt. De actuele cijfers van schademeldingen zijn terug te vinden op bij12.nl/wolf.

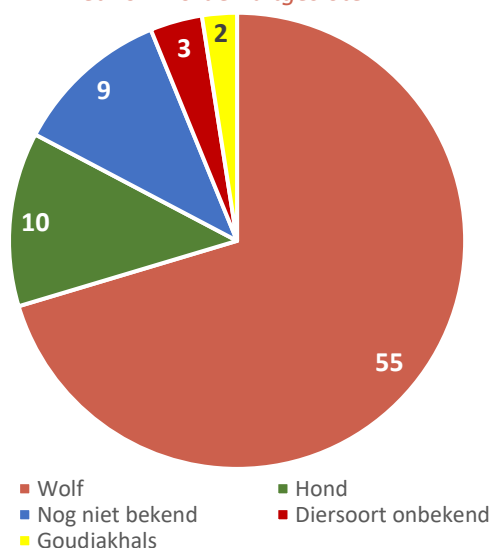
Overzicht van schademeldingen bij BIJ12 en daaruit volgende resultaten

9 februari tot en met 30 april 2023

Binnengekomen schademeldingen van vermoedelijke wolvenschade	84
Bij eerste beoordeling beoordeeld als niet veroorzaakt door wolf	5
Veldbezoek taxateurs en indien mogelijk DNA-afname bij vermoedelijke wolvenschade	79
Bevestigde schade veroorzaakt door wolf (55x) en goudjakhals (2x)	57
Bevestigde schade veroorzaakt door hond, vos of onbekend	13
Meldingen nog in behandeling	9

Verdeling schadeveroorzakende diersoorten 9 februari - 30 april 2023

Dit betreft alleen de bij BIJ12 binnengekomene meldingen waar op voorhand wolf niet kon worden uitgesloten

N.B. Het diagram geeft alleen een beeld van de bij BIJ12 binnengekomen schademeldingen die nader werden onderzocht in de periode van 9 februari tot en met 30 april 2023. Dit zijn meldingen waarbij het vermoeden bestaat dat een wolf de schade zou hebben veroorzaakt. [Bekijk hier de interactieve weergave.](#)

Groningen

In deze periode zijn vier vermoedelijke wolvenschade meldingen uit Groningen binnengekomen. De DNA-uitslagen hiervan gaven tweemaal goudjakhals aan. Eén keer werd hond aangetoond. Bij één melding – betreffende een dode geit - gaf de DNA-analyse geen resultaat. Deze melding is beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld. Hierbij kon geen schadeveroorzakende diersoort worden vastgesteld. Daarom staat deze melding op 'diersoort onbekend'. De overige meldingen betroffen schapen.

Drenthe

In provincie Drenthe zijn achttien meldingen bekend. In zeventien gevallen bleek uit DNA-analyse dat de schade door een wolf veroorzaakt was. In één geval leverde DNA-analyse geen resultaat op. Deze melding zal nog nader worden beoordeeld.

Bij de meeste meldingen waren de prooidier(en) schapen. In twee gevallen betrof het een pony (DNA van wolf aangetoond) en in één geval een pink (DNA van wolf aangetoond).

Fryslân

Vanuit Fryslân zijn veertien meldingen binnengekomen bij BIJ12. DNA-analyse toonde hierbij elf keer wolf aan, twee keer hond en in één geval is het DNA nog niet geanalyseerd. De binnengekomen meldingen betroffen meldingen waarbij sprake was van dode en gewonde schapen, een dood kalf (DNA van hond aangetoond) en dode en gewonde Shetlanderpony's (DNA van wolf aangetoond).

Overijssel

In deze provincie zijn elf vermoedelijke wolvenschademeldingen binnengekomen. Hiervan is in vijf gevallen wolf aangetoond. Twee keer kwam hond als uitslag uit de analyse. In één geval kon geen DNA-afgenomen worden en drie DNA-analyses bleven zonder resultaat. Eén van deze meldingen is beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld. Aan de hand van deze beoordeling kon de schadeveroorzakende diersoort niet worden vastgesteld, deze staat daarom op 'diersoort onbekend'. De overige drie meldingen zullen nog nader worden beoordeeld. Naast meldingen met betrekking tot

schapen, zijn er ook meldingen binnengekomen betreffende een geit (DNA van hond aangetoond), twee gewonde paarden (geen DNA-resultaat) en koeien die in paniek uit de wei gebroken zijn (geen DNA-afname gedaan). Aangezien een wolf in de omgeving van de uitgebroken koeien al eerder was waargenomen, is besloten deze melding te onderzoeken

Gelderland

Vanuit Gelderland zijn achttien meldingen binnengekomen. Hiervan is bij twaalf meldingen wolf uit de DNA-analyse gekomen en in drie gevallen is het DNA van een hond aangetoond. De monsters van één melding moeten nog worden geanalyseerd. In één geval gaf de DNA-analyse geen resultaat en éénmaal bleek geen DNA-afname mogelijk. De melding zonder resultaat is inmiddels beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld. Uit deze beoordeling kon geen schadeveroorzakende diersoort worden vastgesteld. Deze melding staat op 'diersoort onbekend'. De overige meldingen worden nog nader beoordeeld. Schapen zijn niet de enige prooidieren deze periode, er was ook één melding betreffende een kalf (geen DNA-afname mogelijk) en één melding betreffende een veulen (DNA van hond aangetoond).

Noord-Brabant

Er zijn zes vermoedelijke wolvenmeldingen uit Noord-Brabant afkomstig. Hiervan is in vier gevallen wolf vastgesteld. Het ging in al deze gevallen om schade aan schapen. Tevens is éénmaal hond via DNA vastgesteld, dit betrof een melding van drie dode alpaca's. Bij één melding is geen DNA afgenomen. Deze melding is beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld. Hierbij is vastgesteld dat wolf de vermoedelijke schadeveroorzakende diersoort betreft.

Limburg

Er zijn zeven meldingen uit Limburg binnengekomen, hiervan is vier keer wolf vastgesteld. Eén keer is hond vastgesteld. Eén keer kon geen DNA worden afgenomen en eenmaal leverde de DNA-uitslag geen resultaat op. Eén van deze meldingen is beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld. Beoordeeld is dat wolf de vermoedelijke schadeveroorzakende diersoort betreft. De overige melding wordt nog nader beoordeeld. De meldingen betroffen voornamelijk schapen, maar er zijn ook twee meldingen binnengekomen betreffende damherten (eenmaal is DNA van wolf aangetoond en eenmaal gaf de analyse geen resultaat, de beoordeling van de schadeveroorzakende diersoort is vermoedelijk wolf) en in paniek uitgebroken koeien, waarbij één koe gewond is geraakt (geen DNA-afname).

Utrecht

Bij de enige melding van een dood schaap in Utrecht kon geen DNA worden afgenomen. Deze melding wordt nog nader beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld.

Overige provincies

Er zijn geen meldingen uit Flevoland, Zeeland, Noord-Holland en Zuid-Holland binnengekomen bij BIJ12.

Waarnemingen van de goudjakhals

In april zijn op twee locaties schapen gebeten nabij Lauwersoog in Groningen. DNA wees uit dat het om goudjakhals GG021m ging. Dit dier is in oktober 2022 voor het eerst in Nederland vastgesteld, in de provincie Fryslân, circa. 30 km van Lauwersoog. Tussen 22 februari en 7 april is er in de gemeente Noardeast-Fryslân ook meermaals een goudjakhals op camerabeelden gezien.

Nieuws uit de provincies

Hulp voor dierhouders in Zuid-Nederland

De stichting Wolf Fencing Zuid Nederland (WFZNL) helpt dierhouders in Limburg, Noord-Brabant en Zeeland om hun dieren te beschermen tegen aanvallen van de wolf. De hulp kan bestaan uit het geven van advies over welke maatregelen effectief zijn om vee te beschermen tegen de wolf. Ook kan de stichting helpen bij het aanleggen van wolfwerende rasters of het aanvragen van offertes en subsidie. Deze hulp is voor de veehouder geheel gratis.

Voor meer informatie: kijk op www.WFZNL.nl. Voor een hulpvraag vult u het contactformulier op de website in. Ook vrijwilligers die zich willen inzetten om dierhouders te helpen, kunnen zich melden via de website www.WFZNL.nl

Demo-middag preventieve maatregelen te Borssele

Vrijdagmiddag 30 juni 2023 organiseren De Zeeuwse Vereniging van Schapenhouders, Wolf Fencing Zuid-Nederland, Wolffederatie en de provincie Zeeland een demo-middag in Borssele voor schapenhouders en geïnteresseerden. Tijdens deze middag wordt gedemonstreerd hoe schapen kunnen worden beschermd tegen aanvallen van de wolf. Naast verschillende preventiemethodes bij vaste rasters en flexinetten, worden opstellingen getoond van verschillende wolvenwerende omheiningen. Bijvoorbeeld de [Turbo Fladry](#), een elektrische stroomdraad met fladderlinten, die nu in Nederland verkrijgbaar is.

Verder is er een demonstratie van het Kiwitech systeem met quad waarmee in één keer vijf draden kunnen worden uitgereden. Er wordt informatie gegeven over hoe een schademelding bij BIJ12 na een (vermeende) wolvenaantal verloopt. Ook wordt de leefwijze van de wolf toegelicht.

De middag begint om 15.00 uur en duurt tot 17.30 uur. Op [de site van de provincie Zeeland](#) leest u meer over de locatie, het programma en kunt u zich aanmelden.

Voorbeeld van Turbo Fladry (bron: Johan Mees)

Extra subsidie in Drenthe voor wolfwerende rasters

De provincie Drenthe stelt nog eens € 400.000,- beschikbaar voor wolfwerende rasters. De subsidie is bedoeld voor houders van hoefdieren in heel provincie Drenthe.

Rasters zijn een effectieve manier om een wolf te weren van een perceel waar dieren worden geweid. De subsidie 'Voorkomen schade door wolven' is bedoeld als financiële ondersteuning voor hoefdierhouders die afrasteringen hebben geplaatst – of willen plaatsen – om hun dieren tegen de wolf te beschermen. De subsidie kan worden aangevraagd tot en met 14 nov 2025 en bedraagt maximaal € 20.000,- per dierhouder. [Lees meer op de site van provincie Drenthe.](#)

Overig nieuws

Wolven waarnemingen op de Utrechtse Heuvelrug

Eind maart werd rond Soesterberg een wolf gezien. Sinds begin mei zijn er op de Utrechtse heuvelrug met regelmaat zichtwaarnemingen van een wolf. Aan de hand van de ingezonden publieksbeelden lijkt de wolf in sommige gevallen nieuwsgierigheid te tonen naar honden.

Honden en mensen

Een mens alleen wordt zelden benaderd door een wolf, in het bijzijn van een hond kan dit vaker voorkomen. Dit komt omdat de wolf in een hond een sociale partner kan zien, een paringspartner of een concurrent. Het komt slechts zeer incidenteel voor dat een wolf een loslopende hond aanvalt. Houd in een gebied waar wolven voorkomen uw hond altijd aangelijnd om zo de kans op contact tussen uw hond en de wolf zo klein mogelijk te houden. Mocht u een wolf tegenkomen terwijl u met uw hond buiten bent, zorg er dan voor dat uw hond is aangelijnd en neem langzaam afstand. Eventueel kunt u luid spreken of gebaren maken als de wolf toch toenadering zoekt. Meer over wolf-hond interacties is te lezen in Hoofdstuk 6.2 en 6.4 van het rapport ['De wolf terug in Nederland'](#).

Wolf in achtertuin Doetinchem

Op 17 april 2023 werd 's ochtends in een achtertuin in Doetinchem een wolf aangetroffen. Het dier was erg gestressed. Een dierenarts heeft het dier tijdelijk verdoofd. De wolf bleek geen letsel te hebben. Op de gemaakte röntgenfoto was wel een oude beenbreuk te zien, maar daar was deze wolf al goed van hersteld. Het dier is daarom diezelfde dag weer in de regio losgelaten. Uit DNA-afname blijkt dat het om GW2563m gaat, een nakomeling van de Noord-Veluwe roedel. Deze wolf is in december 2021 voor het eerst genetisch vastgesteld.

Internationale Kennisuitwisseling

De afgelopen periode waren er verschillende internationale bijeenkomsten om kennis uit te wisselen over onder meer het samenleven tussen mensen en wilde dieren en specifiek over de wolf. Op deze pagina doen we hier verslag van.

De wereldwijd toenemende druk van mensen op natuur lijkt voor meer conflict te zorgen tussen menselijke belangen en natuur. Grote roofdieren zoals de wolf vormen in die overlastbeleving een belangrijke rol. Wereldwijd worden die conflicten veelal verschillend beleefd en wordt anders gehandeld. Om nieuwe inzichten op te doen en van elkaars ervaringen te leren is het van belang dat we internationaal kennis uitwisselen. Dit werd dit kwartaal gedaan door deelname aan de IUCN Human Wildlife Conflict & Coexistence conferentie in Engeland en de Wolves Across Borders conferentie in Zweden.

IUCN Human Wildlife Conflict & Coexistence conferentie

Van 30 maart tot 1 april 2023 werd er in Oxford door ruim 500 mensen uit meer dan 70 landen kennis uitgewisseld over mens-natuur conflict & co-existentie. Wageningen Environmental Research gaf een presentatie over co-existentie van mens en wolf in Nederland. Tijdens de conferentie werd geconstateerd dat kwetsbaar vee vaak onvoldoende beschermd is tegen roofdieren en dat compensatie niet overal gezien wordt als een oplossing. Als er al compensatie voor verlies van vee wordt uitgekeerd, mag dat in veel landen vervolgens niet in nieuw vee worden geïnvesteerd als er niet gedegen preventie wordt toegepast, aangezien anders het probleem blijft bestaan. Vaak is het doden van vee door een wolf of leeuw ook niet het werkelijke probleem, maar spelen er al andere grotere maatschappelijke en sociale processen die de basis vormen van het conflict. Deze zijn minder eenvoudig oplosbaar, terwijl het doden van het roofdier als handelingsperspectief wordt gezien. 'Mediation' en inzicht in houdingen van mensen zijn dan ook erg belangrijk om er samen uit te komen. Er zijn door de IUCN richtlijnen opgesteld in een nieuw document die dit thema uitgebreid behandelen. Deze zijn ook heel informatief voor de Nederlandse situatie om te komen tot een vorm van samenleven met wolven. [Klik hier voor het document.](#)

Wolves across borders conferentie

Van 8 tot 11 mei 2023 vond in Stockholm een internationale wolvenconferentie plaats. Tijdens deze conferentie waren er verschillende lezingen en workshops gerelateerd aan de wolf, o.a. over het voorkomen van schade, communicatie, zenderen en onderzoek. Vanuit Nederland was er een delegatie aanwezig vanuit verschillende provincies, BIJ12, NGO's en universiteiten. De Zoogdiervereniging presenteerde de monitoringsresultaten en WENR gaf een presentatie over co-existentie van de mens en wolf in Nederland. Vanuit BIJ12 is er een poster gepresenteerd over het Nederlandse wolvendossier. De internationale samenwerking werd opgezocht voor onder andere de [Benelux-verspreidingskaart](#). Tijdens de conferentie werd ook het belang van een internationaal wolvenplan meermaals benadrukt.

Werkt voor provincies

WOLVES IN THE NETHERLANDS

LIVESTOCK DAMAGE

- Compensation
- Taxation reports & DNA analyses
- Subsidy prevention measures
- Information/Education of precautionary actions

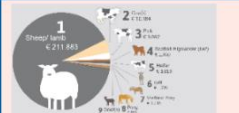

Fixed fence - power wires
 Height: 1.20 High
 5 wires or net
 4.5 kV electric

Number of damage reports, animals killed and payed allowance per year

Damage per affected animal type

Total of certain wolf sightings in the Netherlands 2015-2022

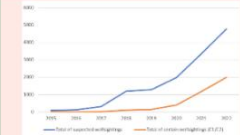
MONITORING

- Coordinating genetic analysis
- Coordinating monitoring in the field
- Management of wolf data
- Writing the wolf activity reports (every 3 months)

Total of certain wolf sightings in the Netherlands 2015-2022

Total of (suspected) wolf sightings in the Netherlands 2015-2022

COMMUNICATIONS

- Spokesperson for BIJ12-tasks
- Publications of wolf reports
- Info via website: www.bij12.nl

Voortgangsinformatie over de activiteiten van de wolf in Nederland

INTERPROVINCIAAL WOLFENPLAN

POLICY

- Author of interprovincial management plan & guidelines
- Facilitating workgroups
- Secretariat National Consultation Wolf / advisory board
- Provincial wolf committees

BIJ12 supports the provinces in the Netherlands through the implementation of statutory tasks and by providing knowledge, information and data about the rural area and the living environment.

De poster die BIJ12 op de conferentie heeft gepresenteerd.